

Gelenek ile modernite arasında bir sentez denemesi: Seyyid Süleyman Nedvi (1884-1953)

Giriş

19. asırda Hint Altkıtası, İslam düşüncesi açısından son derece ilginç gelişmelere sahne olmuştur. Bir taraftan altkıtadaki İngiliz ve Batı etkisini bariz bir

şekilde yansıtan ve İslam dünyasında modernist düşüncenin ilk temsilcilerinden sayılan Sir Seyyid Ahmed Han (ö. 1898) rasyonalist temelli Aligarh Koleji'ni açarken, diğer taraftan İngilizlerin eğitim politikalarına tepki olarak geleneksel dinî eğitimi ihya etmek üzere Hane-fi mezhebine bağlı Diyobend Medresesi kurulmuştur. Bunlara ilaveten, geleneği, mezhepleri dışlayarak hadis merkezli ve nasların literal yorumuyla ihya etmek isteyen Selefi karakterli Ehl-i Hadis hareketi de yine bu dönemde boy göstermiştir. Yüzyılın sonlarına doğru, Ehl-i Hadis'in katı nasçılığına tepki olarak Ehl-i Kur'an'ın ortaya çıkması da bir tesadüf değildir. Ayrıca Ehl-i Kur'an'ın temelde Seyyid Ahmed Han'ın akılcılığından beslendiği ve onun naslar konusundaki akılcı vurgusunu daha da ileri götürerek hadisleri dışlama ve Kur'an naslarını da aşırı yoruma tabi tutarak "aşındırma" noktasına geldiği söylenebilir. İngiliz destekli Gulam Ahmed Kadiyani'nin (1839-1908) peygamberliğini ilan ederek yeni bir mezhebin oluşmasına yol açması da dönemin siyasî ve kültürel gelişmeleri arasında kaydedilmelidir. Yüzyılın sonlarına doğru bütün bu oluşumlara karşı gelişen başka bir hareket, hurafelerle harmanlanmış geleneksel din anlayışına daha da sıkı bağlanmak suretiyle tepkisini göstermiştir. Ahmed Rıza Han (ö. 1921) önderliğinde gelişen ve Birelviyye olarak tanınan, ancak kendilerini Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat hareketi olarak niteleyen bu oluşum, kendileri dışındaki birçok kişi ve grubu "Ehl-i Sünnet dışı", "sapık" ya da "kafir" olarak görmüş, din anlayışlarının temeline tasavvufun

derunî boyutlarından ziyade “olağanüstülük” yönlerini oturtmaya çalışmıştır. Şu halde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Modernizmin ileri ucu Ehl-i Kur’an, biraz yanında Sir Seyyid tarzı modernizm, ortada geleneksel eğitimin iki vechesi: Hadise de yer vererek mezhep merkezli eğitim veren Diyobend ile tasavvuf vurgusu ağır basan Birelviyye, en sağda hadis merkezli selefi yaklaşım olan Ehl-i Hadis. Bu tabloya Sünnî grupların dışında kalan Şia’nın Caferî ve İsmailî kollarını da eklemek gerekir. Ayrıca burada Şii grupların Sünnîlerle devamlı bir sürtüşme veya çatışma halinde olduklarını belirtmek izahtan varestedir.¹

İşte tam bu noktada, yüzyılın sonlarına doğru siyasi, içtimaî, kültürel birçok etkenin saikiyle ortaya çıkan bu oluşumlar arasında sentez arayışları da gündeme gelmiştir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı Leknev’de 1898’de açılan Daru’l-Ulum Nedvetü’l-Ulema’dır. Daru’l-Ulum’un açılmasında katkısı olanların başında gelen ünlü alim ve entelektüel Şibli Numani (ö. 1914) esasen bu sentezin ilk temsilcisi, onun en seçkin ve yakın öğrencisi Seyyid Süleyman Nedvi de ikinci önemli şahsiyeti sayılabilir. Şibli, geleneksel bir eğitim görmüş olsa da hayatının belli bir döneminde Sir Seyyid Ahmed Han’la tanışmış, bu da onun fikriyatında belli ölçüde etkili olmuştur. Bununla birlikte Şibli’nin, Seyyid Ahmed Han’ın bütün görüşlerinden etkilendiği söylenebilir. Ancak tecrübeleri Nedvi’yi, aldığı geleneksel eğitimle gördüğü modern eğitim arasında sentez yapmaya götürmüş olmalıdır.² Bu sebeple kendisi gibi düşünen bir grup alim ve entelektüelle birlikte açtığı Daru’l-Ulum Nedvetü’l-Ulema’da Arap Dili ve Edebiyatı’na önem vererek hem dinî ilimleri, hem de belli ölçülerde Batılı ya da modern ilimleri öğretmeyi hedeflemiştir. Bu sebeple Daru’l-Ulum Nedvetü’l-Ulema’dan mezun olanlar Hind Altkıtası’nda yeni bir alim tipinin temsilcisi olarak kabul edilebilir. Bu alim tipi hem temel dini ilimleri tahsil eden, hem de belli ölçüde modern ilimlerden haberdar olan ve çok iyi Arapça bilgisi yanında bir Batı dilinden ve Batı kültüründen

1 Hind Altkıtası’nda 19. asır İslam düşüncesinde yaşanan bu gelişmeler ve düşünce akımları hakkında genel bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan’da Modernizm ve İslam*, çev. Ahmet Küskün, İstanbul 1990; Mehmet Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992, s. 73 vd.; Halid Zaferullah Daudi, *Şah Veliyyullah Dehlevi’den Günümüze Pakistan ve Hindistan’da Hadis Çalışmaları*, İstanbul 1995, s. 231 vd.; Abdülhamid Birışık, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 107 vd.

2 Şibli Numani hakkında bkz. Abdülhay el-Haseni, *Nüzbetü’l-havatur ve behcetü’l-mesâmi ve’n-nevâzir*, Karaçi 1976, VIII, 174-177.

hissedar olan entelektüel alim tipidir. Seyyid Süleyman Nedvi, Daru'l-Ulum mezunları arasında bu alim tipine tam olarak uyan belki de ilk ve tek şahsiyettir. Onun bu konuma gelmesinde kendi özel gayretleri ve kabiliyetleri yanı sıra hocası Şibli Numani'nin özel ilgisinin de rolü olduğu söylenebilir. Bugün bu konum ve hedefin neresinde olduğu tartışılrsa da her halükarda çıkış itibarıyla Daru'l-Ulum Nedve bir sentez arayışını temsil etmektedir. Seyyid Süleyman Nedvi'den sonra bu kurumun en güçlü temsilcisi ünlü alim Ebu'l-Hasen Nedvi olmuştur. Ancak Ebu'l-Hasen Nedvi örneğinde kurumun hedeflerinde kısmi bir değişimden söz edilebilir. Bununla birlikte Nedvi gerek eserleri, gerekse mutedil yaklaşımlarıyla esasen Nedve'nin temel felsefesini yansıtmaktadır: Mezhebî ihtilafları çok fazla öne çıkarmadan, Müslümanların temel problemlerine çözüm bulmaya çalışmak, örnek bir Müslüman kimlik ortaya koymak ve iyi bir Arapça ile bütün Müslümanlara, hatta bütün dünyaya hitap etmek.³ Bu yazıda önce, Daru'l-Ulum Nedve'nin önemli şahsiyeti olan ve yeni alim tipinin örneğini teşkil eden Seyyid Süleyman Nedvi'nin fikrî anlamda konumunun belirlenmesinde bize yardımcı olması bakımından kısa hal tercümesi verilecek, daha sonra düşünceleri kısaca tahlil edilecektir.

Hayatı

Hız. Hüseyin soyundan gelen Seyyid Süleyman Nedvi, 23 Safer 1302/22 Kasım 1884 Cuma günü Hindistan'ın Bihar Eyaleti'nin Patna şehrine bağlı Disne köyünde doğdu. İlk eğitimini burada aldıktan sonra, 1898 yılında Pulvara'ya (Patna) giderek bir yıl zarfında bazı ders kitaplarını Muhyiddin Pulvarevi'den okudu. Bilahare Darbanga'daki Medrese-i İmdadiyye'ye giderek burada medrese programı ders-i nizamide yeralan bazı mütedavel kitapları okuduktan sonra Leknev'e geldi ve 1901 yılında meşhur Daru'l-Ulum Nedvetü'l-Ulema'ya iltihak etti. Burada beş yıl kalan Nedvi 1906'da mezun oldu. Buradaki hocaları arasında Abdüllatif Senbehli, Seyyid Ali Emruhi, Şibli Ceyracpuri, Hafızullah Bendevi, Faruk Çiryakuti ve Ebu'l-Hasen Nedvi'nin babası *Nüzhetü'l-havâtır* müellifi Abdülhay el-Haseni gibi şahsiyetler vardır. Nedvi ayrıca Nedve'nin kuruluşunda önemli rolü bulunan Şibli Numani'nin özel ilgi ve himayesine mahzar oldu. Şibli'nin en yakın talebesi haline gelen Nedvi, 1906-1911 yılları ara-

3 Daru'l-Ulum hakkında bkz. Aziz Ahmed, *Modernizm ve İslam*, s. 135-139; Barbara Daly Metcalf, *Islamic Revival in British India: Deoband, 1860-1900*, Princeton 1982, s. 335 vd.; Özşenel, *Pakistan'da Hadis*, s. 100-101; Daudi, *Hadis Çalışmaları*, s. 301-304; Birişik, *Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, s. 110.

sında aralıklarla Nedve dergisinin editör vekilliğini de yaptı. Bu süre zarfında kaleme aldığı ilmî makaleleriyle dikkat çekti.⁴ Daru'l-Ulum'un 1907 yılı Mart ayında yapılan mezuniyet gününde yaptığı "Hindistan'da İslam'ın Yayılışı" konulu Arapça konuşma büyük beğeni topladı. Öğrencisiyle iftihar eden Şibli Numani memnuniyetinin bir göstergesi olarak başından sarığı çıkarıp onun başına sardı.⁵ Aynı yıl Daru'l-Ulum Nedvetü'l-Ulema'da Arap Dili ve Edebiyatı hocası olarak tayin edildi. 1912'de Ebu'l-Kelam Azad (ö. 1958) onu Kalküta'ya davet ederek ünlü dergisi *Hilal*'in yazar kadrosuna kattı.⁶ Nedvi'nin burada kaleme aldığı makaleler daha sonra *Mezâmîn-i Seyyid Süleyman* adıyla yayımlandı. Burada bir sene kaldıktan sonra Bombay Üniversitesi'ne bağlı Puna Fakültesi'nde Doğu dilleri hocası olarak tayin edildi (1912). Burada kaldığı üç yıl boyunca Fars dili ve edebiyatı okuttu. Bu esnada Arapça kelimelerin İbranice köklerini tespit etmek amacıyla bir Yahudi bilginden İbranice dersleri aldı. Yine buradaki çalışmalarını sırasında kendi türünün ilk örneği sayılan *Tarih-i Arzu'l-Kur'an* adlı eserini kaleme aldı. Başta Muhammed İkbal olmak üzere pek çok alim ve edebiyatçının beğenisini kazanan Ömer Hayyam hakkındaki incelemesi de bu sıralarda ortaya çıktı.⁷

Hocası Şibli Numani, ömrünün son demlerinde öleceğini hissedince talebesi Nedvi'yi yanına çağırdı ve yarım kalan *Sîret-i Nebi* (s.a.) çalışmasının ikmalini ve kurmuş olduğu araştırma enstitüsü Daru'l-Musannifin'e (A'zamgarh) nezaret etme görevini ona havale etti. Nitekim çok geçmeden Şibli vefat etti ve Seyyid Süleyman Nedvi 1914'den itibaren bütün mesaisini bu müesseseye ve *Sîret*'in ikmaline verdi. Ayrıca aylık *Mearif* (A'zamgarh) dergisinin editörlüğünü de yürüttü. Ömrünün sonuna kadar ağırlıklı olarak tefsir, hadis, kelim, tarih, dinler tarihi ve edebiyat alanlarında eser vermeye devam etti.⁸

Seyyid Süleyman Nedvi, ilmî faaliyetleri yanında devrindeki Müslümanların siyasî problemleriyle de yakından ilgilendi. Bu amaçla Hilafet Hareketi'ne katıldı. 1920'de Hind Müslümanlarının Osmanlı hilafeti hakkındaki kanaatlerini muhtelif devlet erkanına aktarmak üzere Londra'ya gönderilmesi kararlaştırılan Hilafet Heyeti'ne üye seçildi. Bu yolculukta hareketin önderleri Mevlana Şevket Ali, Mevlana

4 Haseni, *Nüzhe*, VIII, 163-164.

5 Muhammed Ekber Şah Buhari, *Ekâbir-i Ulema-i Diyobend*, Lahor ts., s. 169.

6 Haseni, *Nüzhe*, VIII, 164; Buhari, *Ekâbir*, s. 170-171.

7 Kari Fuyûzu'r-Rahman, *Meşâbir-i Ulema*, Lahor ts., I, 199

8 Haseni, *Nüzhe*, VIII, 164.

Muhammed Ali ve Seyyid Hüseyin Bihari'ye eşlik eden Nedvi, Avrupa ve İslam dünyasından pek çok devlet ve siyaset adamıyla görüştü. Bu çerçevede Londra, Paris ve Kahire'yi ziyaret etti.⁹ 1924'te Melik Abdülaziz ile Şerif Hüseyin'in arasını bulmak için Hicaz'a gönderilen Hilafet Heyeti'ne başkanlık etti. Melik Abdülaziz'in 1925'te İslam âleminin problemleri ve gidişatı hakkında düzenlediği kongreye Hind Müslümanlarını temsilen katılan heyetin de başkanıydı. Ayrıca kongre oturumlarının da başkan vekilliğini yaptı. 1933'te Afganistan kralı Nadir Han eğitim ve maarif politikaları konusunda tecrübelerinden istifade etmek üzere Nedvi'yi Afganistan'a davet etti. Nedvi, ünlü şair ve mütefekkir Muhammed İkbal ve Seyyid Re's Mes'ud ile birlikte Kabil ve Gazne'yi bu vesileyle ziyaret etti. Nedvi'nin bu seyahatle ilgili intibaları daha sonra *Sefername-i Afganistan* adıyla neşredildi. 1943'te Aligarh İslam Üniversitesi tarafından kendisine edebiyat alanında fahri doktora ünvanı verildi.¹⁰ Doğrudan aktif politikaya katılmamakla birlikte Nedvi'nin siyasî basiret ve firsati muasırları tarafından da itiraf ve kabul edildi. Nitekim dönemin en ünlü siyasetçilerinden Mahatma Gandhi'nin bir defasında onun hakkında "Bu dahi bir Mevlevi (molla)" dediği kaydedilir.¹¹ Nedvi ayrıca Hind Müslümanlarının ayrı bir devlet kurması konusunda Şebbir Ahmed Osmani, Zafer Ahmed Osmani ve Muhammed Şefi Diyobendi gibi Diyobend ulemasıyla aynı düşünceleri paylaşıp onlarla birlikte Pakistan'ın kuruluşuna ve kuruluştan sonra İslamileştirme çalışmalarına katkıda bulundu.¹²

Seyyid Süleyman Nedvi ilmî ve siyasî faaliyetlerinin yanı sıra nefsi ve ruhi terbiyeye de önem verdi. Bu amaçla tevafukların da sevkiyle ünlü Diyobend alimi ve sufi Eşref Ali Tehanevi'ye intisab etti (1938). Nefsi terbiyesini ikmal eden Nedvi 1942'de Tehanevi'den dört tarikten (Sühreverdi, Kadiri, Nakşi, Çiştî) icazet aldı.¹³

Daha sonra Bopal valisi Nevvab Hamidullah Han eyaletin mahkeme işlerine başkanlık etmesi, el-Camiatü'l-Ahmediyye (Ahmediyye Üniversitesi) reisliği ve eyalet din eğitim ve hizmetleri görevlerine nezaret etmesi için Nedvi'yi davet etti. Nedvi, bu davete icabet ede-

9 Haseni, *Nüzhe*, VIII, 164; ayrıca bkz. Seyyid Süleyman Nedvi, *Makalât-ı Süleyman*, Karaçi 1989, I, d (naşir Seyyid Sabahuddin Abdurrahman'ın girişi).

10 Haseni, *Nüzhe*, VIII, 164-165;

11 Buhari, *Ekâbir*, s. 171.

12 Buhari, *Ekâbir*, s. 172-173.

13 Haseni, *Nüzhe*, VIII, 165; Fuyûzu'r-Rahman, *Meşâbir*, I, 200-201.

rek 1946'da Bopal'e gitti. Burada üç yıl kadar kalan Nedvi, Bopal Devleti'nin ilğa edilip, Hindistan'a katılmasıyla buradaki görevinden ayrıldı (1949). Bu arada Nedvi'nin dini ilimler sahasındaki mevkiini bilen yeni Müslüman devlet Pakistan'ın devlet erkani onu, oluşturulacak İslamî anayasa çalışmaları için Pakistan'a davet etti. 1950 yılında Pakistan'a gelen Nedvi İslam Öğretileri Konseyi'nin başkanı olarak tayin edildi. Ancak bu konsey görevini yerine getirmeden dağıldı. Bu sebeple Nedvi düşüncelerini gerçekleştirme fırsatı bulamadı. *Nüzhetü'l-havâtur* müellifine göre Nedvi, kendisinin ilmî mevkiini çekemeyen bazı ulemanın hasedine ve bazı devlet ricalinin ilgisizliğine maruz kaldı. 1952'de Mısır'daki I. Fuad Konseyi'ne misafir üye seçilen Nedvi bu çerçevede bazı ilmî toplantılara başkanlık etti. Çeşitli ilmi kuruluşlarda üyelik yapan Nedvi son olarak, 1952'de kurulan Karaçi Üniversitesi senato üyeliği ve İslamiyat Fakültesi başkanlığına getirildiyse de sıhhati elvermediği için bu görevleri kabul etmedi. Ömrünü tevazu ve kanaat içinde mütalaa, araştırma, tedris, zikir ve ibadetle geçiren Nedvi, 14 Rebiu'l-evvel 1373/ 22 Kasım 1953 Pazar akşamı Karaçi'de vefat etti ve binlerce kişinin katıldığı cenaze namazının ardından Karaçi İslamiye College'da Şebbir Ahmed Osmani'nin yanına defnedildi.¹⁴

Eserleri

Tefsir, hadis, kelam, tarih, dinler tarihi, Arap dili ve edebiyatı gibi alanlarda geniş birikimi olan Seyyid Süleyman Nedvi, ardında bazıları Türkçeye de çevrilmiş ilmî ve edebî birçok eser bırakmıştır.

1. *Sîret-i Nebi*: Nedvi'nin eserlerinin başında hocası Şibli Numani'nin yarım bıraktığı *Sîret-i Nebi* bulunmaktadır. Nedvi önce hocasının el yazması halinde bıraktığı ilk iki cildi 1918 ve 1921 yıllarında neşretmiş, sonra iki cilt de kendisi ekleyerek çalışmayı dört cilt halinde tamamlamıştır. Eserin günümüzde dört cilt halinde Lahor'da (1987) yenilenmiş bir baskısı mevcuttur. Aslı Urduca olan *Sîret-i Nebi* Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçeye, İngilizce çevirisinden *Asr-ı Saadet* adıyla dört cilt halinde tercüme edilmiş, ayrıca mütercim tarafından yine Süleyman Nedvi'ye ait olan *Sîret-i Aişe* de çevrilerek dördüncü cilde eklenmiştir. Ömer Rıza seriyi tamamlamak için yine Şibli ve Nedvi'nin eserlerinden istifadeyle *Sadr-ı İslam* başlığı altında Hulefa-i Ra-

14 Haseni, *Nüzhe*, VIII, 165-166; Fuyûzu'r-Rahman, *Meşâhîr*, I, 201-202; Buhari, *Ekâbir*, s. 172-173; Yunus eş-Şeyh İbrahim es-Sâmerrâi, *Ulemau'l-Arab fî şibhi'l-Kârreti'l-Hindiyye*, Bağdad 1986, s. 756-758. Muhammed Eslem, *Vefeyât-ı Meşâhîr-i Pakistan*, İslamabad 1990, s. 101.

şidin dönemini dört cilt halinde kaleme almıştır. Türkçesi bu şekilde sekiz cildi bulan eserin eski harflerle neşri İstanbul'da 1928 yılında tamamlanmıştır. Ömer Rıza Doğrul'un yaptığı bu tercüme ve telif çalışma sadeleştirme yapılarak tek isim altında *Asr-ı Saadet* başlığıyla beş cilt halinde neşredilmiştir (İstanbul 1977-1978). Bu neşrin ilk üç cildi Şibli ve Nedvi'ye ait *Sîret-i Nebî*'yi, kalan iki cildi Dört Halife dönemini kapsamaktadır. *Sîret-i Nebî*'nin iki cilt halinde Urduca aslından yeni bir tercümesi de yakın zamanlarda yapılmıştır (çev. Yusuf Karaca, İstanbul 2003).

2. *Hutebat-ı Madras*: Nedvi'nin Madras Üniversitesi'nde Hz. Peygamber hakkında verdiği sekiz konferanstan oluşmaktadır. Aslı Urduca olan eser İngilizce ve Arapçaya tercüme edilmiş, Arapçasından Osman Keskioglu tarafından *Hiz. Muhammed Hakkında Konferanslar* adıyla çevirilip yayımlanmıştır (Ankara 1957).

3. *Tarih-i Arzu'l-Kur'an* (A'zamgarh 1915): Kur'an'daki kavimler hakkında iki ciltlik bir eserdir. Türkçeye İngilizcesinden *Kuran-ı Kerim'de Kavimler ve Toplumlar Ad Semud Medyen* adıyla tercüme edilmiştir (çev. Abdullah Davudoğlu, İstanbul 2003).

4. *Hayat-ı İmam Malik* (Lahor 1978).

5. *Hayyam* (A'zamgarh 1979).

6. *Hayat-ı Şibli* (A'zamgarh 1943): Hocası Şibli Numani'nin hayatını anlattığı eseridir.

7. *Hiz. Ebu Bekir* (çev. Beyhan Demirci-M. Sait Konar-Ahmet Karataş, İstanbul 2004).

8. *Hiz. Osman* (çev. Emine Yarımbaş-M. Sait Konar, İstanbul 2005).

9. *Hiz. Ali* (haz. Sait Konar-Hilal Ferşatoğlu, İstanbul 2005).

10. *Sîret-i Aişe* (Gucrat 1980; Lahor 2001): Yazarın Hz. Aişe'nin hayatı hakkındaki bu biyografi çalışması ilk olarak Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçe'ye tercüme edilip, *Sîret-i Nebî* tercümesi *Asr-ı Saadet*'in sonuna eklenmiştir (İstanbul 1977). *Sîret-i Aişe*'nin *Hiz. Aişe* adıyla yeni bir tercümesi de yapılmıştır (çev. Ahmet Karataş, İstanbul 2003).

11. *Müselman avratun ki bahaduri* (Emritser 1910): Bu eser de *Müslüman Kadınların Kabramanlıkları* adıyla Türkçeye tercüme edilip yayımlanmıştır (çev. Ramazan Yıldız, İstanbul 1967).

12. *Yâd-ı reftegân* (Karaçi 1983): Yazarın 20. yüzyılda Güney Asya coğrafyasında özellikle Urdu literatüründe etkili olmuş seçkin şahsiyetler hakkındaki intibalarını ihtiva eder.

13. *Sefername-i Afganistan* (A'zamgarh 1992).

14. *Şair-i Afganistan* (Haydarabad 1947): Son iki eser Nedvi'nin Afganistan ziyaretiyle ilgili intiba ve hatıralarını muhtevidir.

15. *Luğât-ı cedide* (A'zamgarh 1937): Bu çalışmasında Arapçada halen kullanılmakta olan yaklaşık beş bin kelimenin tahkik ve izahını ele almıştır.

16. *Tabkîku ma'ne's-sünne ve beyanü'l-haceti ileyha* (çev. Abdülvehhab ed-Dihlevî, Kahire 1979): Yazarın sünnet-i nebeviyyenin mahiyeti, ilk dönemlerdeki anlamı ve önemi hakkındaki bir makalesinin Arapçaya tercümesidir.

17. *Nukûş-ı Süleymani* (A'zamgarh 1939): Nedvi'nin dil ve edebiyat araştırmalarını topladığı eseridir.

18. *Arab o Hind key taallukat* (Karaçi 1976): Tarih boyunca Arabistan ile Hindistan arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmasıdır.

19. *Arabun ka cibazrâni* (Karaçi 1981): Araplarda denizciliği incelemektedir.

20. *Mezâmîn-i Seyyid Süleyman*: Nedvi'nin *Hilal* dergisinde yayımlanmış makalelerinden oluşmaktadır.

21. *Makalât-ı Süleyman* (I-III, haz. Seyyid Sabahuddin Abdurrahman-Şah Muinuddin Ahmed Nedvi, Karaçi 1989): Çoğu, *Mearif* dergisinde yayımlanmış ilmî ve fikrî makalelerinden yapılmış bir seçkidir.

22. *Şezerât-ı Süleymani* (I-III, A'zamgarh 1990): Nedvi'nin dergisi *Mearif*'te 1916'dan 1950 yılına kadar muhtelif mevzularda kaleme aldığı makalelerden oluşmaktadır.

23. *Berîd-i ferheng* (Karaçi 1983): Nedvi'nin 1920'de Avrupa'dan Hindistan'daki dostlarına yazdığı ve İslam dünyasının önde gelenleriyle yaptığı görüşmeleri anlattığı mektuplarının mecmuasıdır.

24. *The Education of Hindus under Muslim Rule*, (Karaçi 1963): Yazarın 1918 yılında *Mearif*'de yayımladığı "Hindustan key müselman hükümranun key ahd mey Hinduun ki ta'limi or ilmi terakki" başlıklı Urduca makalesinin (*Makalât-ı Süleyman*, I, 1-91) tercümesidir. Nedvi bu çalışmasında İslam idaresi altındaki Hindistan'da Hinduların kaydettikleri ilmi terakkileri ve eğitim seviyelerini ele almaktadır.

Nedvi ayrıca hocası Şibli Numani'nin ilmî, edebî ve felsefî yazılarını da *Makalât-ı Şibli* adıyla derlemiştir (1930). Derlemenin günümüzde sekiz cilt halinde yeni bir baskısı bulunmaktadır (Lahor 1989). Nedvi'nin bunlar dışında tespit edebildiğimiz çalışmalarından bazıları şöy-

ledir: *el-Hürriyye fi'l-İslam; Tarih o teârufi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat* (y.y., 1975); *Rahmet-i alem* (Karaçi 1943); *el-Cuğrafiyye inde'l-Arab; İştirakiyyet or İslam* (Sosyalizm ve İslam); *Hakikatü'l-hac* (Lahor 1976); *Dünyay-ı İslam or mes'ele-i hilafet* (Miret 1922).

Seyyid Süleyman Nedvi'nin hayatı, eserleri ve düşünceleri çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Yazarın biyografisi Dr. Gulam Muhammed tarafından *Tezkire-i Süleyman* adıyla kaleme alınmıştır (Karaçi 1984). Ayrıca Muhammed Naim Siddiki Nedvi tarafından şahsiyeti ve edebî hizmetleri hakkında 1979 yılında Gorahpur Üniversitesi'nde yapılan doktora tezi *Allame Seyyid Süleyman Nedvi şahsiyet o edebi hidmat* adıyla yayımlanmıştır (Leknev 1985). Bunun yanı sıra Halik Encüm tarafından yapılan *Seyyid Süleyman Nedvi* (Yeni Delhi 1986) adında bir çalışma ile Seyyid Muhammed Haşim tarafından kaleme alınan *Seyyid Süleyman Nedvi hayat or edebi karname* (hayatı ve edebi çalışmaları) adlı bir inceleme (Yeni Delhi 1995) bulunmaktadır. Ayrıca 28 Kasım 1996'da A'zamgarh'ta Seyyid Süleyman Nedvi ile ilgili Allame Seyyid Süleyman Nedvi Seminar adlı bir toplantı düzenlenmiş, toplantıda sunulan tebliğler daha sonra *Efkâr-ı Süleymani* (A'zamgarh 1999) adıyla basılmıştır.¹⁵

Mezheb ve Meşrebi

Seyyid Süleyman Nedvi fikhî anlamda Hanefî mezhebine mensuptur. Ancak yüksek tahsil döneminde intisap ettiği Nedvetü'l-Ulema temelde Hanefî mezhebine mensup olsa da birlikte mezhebi yönü öne çıkaran bir kuruluş değildir. Yukarıda da işaret olunduğu gibi Nedve 19. asır sonlarında Hindistan'da önemli etkiler bırakan Seyyid Ahmed Han'ın kurduğu Aligarh Koleji ile geleneksel eğitimi temsil eden Diyobend ve diğer geleneksel ekoller arasında orta yol bulma arayışı sonucu ortaya çıkmış bir eğitim kurumudur. Bu sebeple Nedve'de hem Aligarh'ta olduğu gibi modern ilimlerin, hem de diğer medreselerdeki gibi İslamî ilimlerin okutulması hedeflenmiştir. Nitekim kuruluşunda büyük emeği geçen Şibli Numani hem geleneksel eğitim almış, hem de Seyyid Ahmed Han'ın özel ilgisine mahzar olup onun direktifiyle Aligarh kolejinde bir süre ders vermiş bir kişidir. Bu bakımdan Şibli'nin çalışmalarında görülen rasyonalist ve eleştirel yak-

¹⁵ Eserleri için bk. Haseni, *Nüzbe*, VIII, 167; Fuyûzu'r-Rahman, *Meşâhîr*, I, 202. Yukarıdaki liste hazırlanırken internet vasıtasıyla İSAM ve Kongre (ABD) kütüphanelerindeki kayıtlarla yayınevlerinin web sayfalarından da yararlanılmıştır.

laşımları buna bağlamak mümkündür. Onun has talebesi Seyyid Süleyman Nedvi'nin de belli ölçüde aynı çizgiyi sürdürdüğü, hocasının ilmî ve edebî birikiminin varisi olduğu söylenebilir. Nitekim ünlü şair ve mütefekkir Muhammed İkbâl, Nedvi'ye yazdığı bir mektupta “Mevlana Şibli'den (rahmetullahi aleyh) sonra ‘üstazü'l-kül' sizsiniz” demektedir. Ayrıca Nedvi'nin muhakkik bir muhaddis, fakih, edib ve mütekellim olduğunu belirten ve Daru'l-Musannifin'deki çalışmalarından övgüyle bahseden modernist yazar Dr. Ğulam Ciyani Berk de onun Şibli Numani tarzında mütebahhir bir alim olduğuna şahadet etmektedir.¹⁶

Diğer taraftan Nedvi sentezci kimliğinin bir sonucu olarak modernist yazarlar ve mütefekkirlerin yanı sıra geleneksel ulemadan da övgüler almıştır. Önde gelen Diyobend ulemasından Muhammed Şefi Diyobendi ondan “evsaf ve kemalatıyla selef imamlarının yâdigârı” olarak bahsetmektedir. *İ'lâu's-sünen* müellifi Zafer Ahmed Osmani de onu “iyi bir alim, muhaddis, eğitimci ve muhakkik” olarak niteler. *Tedvîn-i hadis* müellifi ünlü alim Munazır Ahsen Geylani de onun Kur'an, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf ve İslam tarihi alanlarında emsalsiz eserler verdiğini, Arapça, Farsça ve Urduçada da iyi bir edib ve şair olduğunu belirtmektedir.¹⁷

Öte yandan Nedvi'nin hocası Şibli'nin yarım kalan siyer çalışmasını tamamlamada takip ettiği yöntem de ondaki selefi eğilimin bir yansıması olarak görülebilir. Üstadı Şibli sadece ayet ve hadislerle dayanan bir siyer yazmak için yola çıkmış, ayrıca siyer ve tarih rivayetleri konusunda eleştirel bir yaklaşım sergilemiş, onun çalışmasını aynı çerçevede öğrencisi Nedvi tamamlamıştır. Nedvi bir yazısında ilk okuduğu ve etkilendiği kitabın Hindistan'daki Ehl-i Hadis hareketinin ilham kaynaklarından biri olan Şah Veliyyullah'ın torunu İsmail Şehid'in bid'atlara karşı kaleme aldığı ünlü eseri *Takvîyetü'l-ıman* olduğunu söylemektedir. Kendi ifadesine göre Nedvi bu kitabı kendisinden 18 yaş büyük olan ve Ehl-i Hadis hareketinin liderlerinden Abdullah Gazipuri'ye talebelik yapan ağabeyi Seyyid Ebu Habib Rızavi'den almıştır. Ayrıca Daru'l-Ulum'a ilk geldiğinde eline geçen Şah Abdülaziz Dehlevi'nin hadis usulüne dair risalesi *Ucâle-i nâfia* ile *Bustanu'l-muhaddisîn*'in kendisinde hadise ve İmam Malik'e karşı ilgi ve muhabbet uyandırdığını ifade etmektedir. Nitekim 1905'te *Nedve* dergisinde ilk çıkan makalesi hadis usulü ile ilgilidir. İlk kitabı da İmam Malik'in hayatına da-

¹⁶ Fuyûzu'r-Rahman, *Meşâhîr*, I, 200-201.

¹⁷ Buhari, *Ekâbir*, s. 173.

ir kaleme aldığı biyografi çalışmasıdır. Nedvi, Daru'l-Ulum'daki ders arkadaşları arasında hem Hanefî mezhebine mensup olanlar, hem hadise meyledenler bulunduğunu ve bunların zaman zaman tartışıklarını belirtmektedir. Kendisi de bu dersler esnasında hem *Sahib-i Buharî*'yi, hem Tahavî'nin *Şerhu meâni*'sini mütalaa etmiş, Buharî şarihlerinden hem Aynî hem de İbn Hacer'in eserlerinden yararlanmışır.¹⁸ Nedvi'nin ayrıca 1938 yılında bir Ehl-i Hadis uleması biyografisi olan Ebu Yahya İmam Han Nevşehrevî'nin *Terâcim-i ulema-i hadis-i Hind* adlı önemli eserine hem mukaddime yazması, hem de mukaddimede Ehl-i Hadis hareketinden övgüyle bahsetmesi onun ortayolcu yaklaşımının yansımalarından biri olarak kabul edilebilir.¹⁹ Bütün bu hususlar esasen hem Nedve'nin hem de Seyyid Süleyman Nedvi'nin sentezci kimliğinin bir göstergesi ve sonucu olsa gerektir.

Seyyid Süleyman Nedvi'nin temsil ettiği yeni alim tipinin diğer bir özelliği de Batılı ilimlere ve ilim adamlarının görüşlerine aşinalıktır. Nedvi'nin bazı eserlerinde görülen müsteşrik görüşlerini ve bunların eleştirisini de bu özelliğin bir yansıması olarak okumak mümkündür. Nitekim Nedvi'nin makalelerini derleyip neşreden Seyyid Sabahuddin Abdurrahman'ın kaydına göre Nedvi, Hilafet Heyeti'yle Londra'ya gittiğinde ünlü müsteşrik Prof. Margoliouth ve diğer bir İtalyan müsteşriğin hilafet konusunda itirazlarıyla karşılaşmış, bunun üzerine İngiliz dergisi *Foreign Affairs*'te, Hilafet Hareketi'nin lideri Mevlana Muhammed Ali'nin sık sık övgüyle bahsettiği geniş ve müdellel bir makale kaleme almıştır. Londra'dan döndükten sonra da "Hilafet-i Osmaniyye or Dünyay-ı İslam (Osmanlı Hilafeti ve İslam Dünyası)" adlı makale ile "Hilafet or Hindustan (Hilafet ve Hindistan)" isimli makalelerini kaleme alarak dergisi *Mearif*'te yayımlamıştır. Muhtelif yayınevleri tarafından müstakil birer risale halinde de neşredilen bu yazıların Hilafet Hareketi'ne önemli katkısı olduğu, "Hilafet or Hindustan" makalesinin bu amaç ve bakış açısıyla kaleme alındığı kaydedilmektedir.²⁰

18 Muhammed İmran Han Nedvi, *Meşâhîr-i ehl-i ilm key muhsin kitabın*, Karacı 1979, s. 15-17.

19 Bk. Nevşehrevî, *Terâcim*, 2. bsk., Lahor 1992, I, 32-38.

20 Nedvi, *Makalât-ı Süleyman*, I, d (naşirin girişi). Nedvi'nin "Hilafet or Hindustan" adlı bu makalesi "Hilafet ve Hindistan" başlığı altında bazı tasarruflarla Dr. N. Ahmed Asrar tarafından Türkçe'ye de tercüme edilmiş ve tarafımızdan tashih ve kontrolü yapılan bu çalışma, İsmail Kara'nın hazırladığı *Hilafet Risaleleri* bünyesinde neşredilmiştir (İstanbul 2005, s. 139-172).

Sonuç

Hint Altkitası'nda yeni bir alim tipinin örneğini teşkil eden Seyyid Süleyman Nedvi'yi, Hanefî mezhebine bağlı, tahkike önem veren, eleştirel yaklaşımları olan, tasavvufî yönleri bulunan, tutarlı ve mutedil, Batı ilimlerine ve Batılı alimlere belli ölçüde aşina Müslüman bir alim olarak tanımlamak mümkündür. Nedvi bu sentezci ve birleştirici kimliği ile modernist çizginin ileri ucu Ehl-i Kur'an'dan geleneksel düşüncenin uç noktası selefi Ehl-i Hadis'e kadar her kesim ve grubun takdiri kazanabilmiş bir şahsiyettir. Eserleri ve makaleleriyle de güncel konulara ilmî yaklaşımlar ve yorumlar geliştirmeye çalışmış, mesele ve konuları derinlemesine ele almayı hedeflemiştir. Özellikle tarih ve biyografî alanındaki eserleriyle klasik kaynaklardan seçici ve eleştirel bir tavırla yararlanmış, bir taraftan da Batılı yazarların iddia ve ithamlarını bu eserlerle cevaplamaya çalışmıştır. Seyyid Süleyman Nedvi'nin geniş kültürünün yanı sıra zahidane hayatıyla da Müslüman kimliğinin derinî boyutunu ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Nedvi'yi bütün bu özellikleriyle çağından ve çağının problemlerinden haberdar olan, yaklaşımları itibarıyla sentezci, ama aynı zamanda mütebahhir alim tipinin son örneklerinden biri olarak kabul etmek gerekir.